

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ КРУГЛОГО СТОЛУ

СУЧАСНА ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Присвячено Міжнародному дню толерантності

15 листопада 2024 року

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Факультет психології, політології та соціології

Кафедра психології

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
КРУГЛОГО СТОЛУ

**«СУЧАСНА ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ:
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»**

Присвячено Міжнародному дню толерантності

15 листопада 2024 року

Видавництво
«Юридика», 2025

Редакційна колегія:

Головний редактор: **Аракелян Мінас Рамзесович**, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, перший проректор Національного університету «Одеська юридична академія»

Члени редакційної колегії:

Цільмак Олена Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Геращенко Олександр Сергійович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Гурін Руслан Сергійович, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Джежик Ольга Володимирівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Самара Ольга Євгенівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Ташматов Вячеслав Абдуллайович, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Шмаленко Юлія Іванівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія».

Зважаючи на свободу наукової творчості, відповідальність за достовірність матеріалів та фактів, унікальність тексту тез та дотримання вимог академічної доброчесності, несуть автори.

С 916 Сучасна юридична психологія: виклики та перспективи : збірник матеріалів Круглого столу присвяченого Міжнародному дню толерантності (м. Одеса, 15 листопада 2024 р.) / за заг. ред. М. Р. Аракеляна. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. – 160 с. Режим доступу: <https://doi.org/10.32837/11300.29134>

ISBN 978-617-8182-85-4

DOI <https://doi.org/10.32837/11300.29134>

Збірник матеріалів підготовлено за доповідями учасників Круглого столу «Сучасна юридична психологія: виклики та перспективи» присвяченого Міжнародному дню толерантності (м. Одеса, 15 листопада 2024 р.).

УДК 159.98:340(049.2)

DOI:

Самара Ольга Євгенівна,

кандидат психологічних наук, доцент,
клінічний психолог, психотерапевт,
експерт в області залежної поведінки,
магістр публічної служби,

Національний університет «Одеська юридична академія»

ORCID : <https://orcid.org/0000-0001-5200-8619>

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО ПРОФІЛАКТИКИ РЕЦИДИВІВ ПОВЕДІНКОВИХ ЗАЛЕЖНОСТЕЙ

У статті висвітлюються сучасні психологічні та правові підходи до профілактики рецидивів поведінкових залежностей. Розглянуто ключові чинники, що впливають на повторний розвиток адиктивної поведінки, а також обґрунтовано необхідність багаторівневої взаємодії державних установ, психологів і громадських організацій для ефективного зниження ризиків рецидивів. Особливу увагу приділено питанням онлайн-середовища, посилення нормативно-правового регулювання та впровадження інноваційних психологічних програм.

В умовах цифрової ери спостерігаємо стрімке зростання поведінкових залежностей. Доступність соціальних мереж, онлайн-ігор та інтернет-шопінгу створює сприятливе середовище для формування адиктивної поведінки. На відміну від хімічних залежностей, поведінкові не передбачають вживання психоактивних речовин, проте їх наслідки для психічного здоров'я та соціальної адаптації можуть бути не менш руйнівними.

Особливу увагу привертає проблема рецидивів – повернення до деструктивної поведінки після успішного лікування. Складність цього явища полягає у взаємодії психологічних, соціальних та правових факторів.

Сучасні дослідження (Calado&Griffiths, 2020; Cooketal., 2022; Kairouz&Nadeau, 2021) підкреслюють необхідність комплексного підходу до профілактики рецидивів, що поєднує психологічні методи корекції та правове регулювання.

Мета нашого дослідження – проаналізувати ефективність різних підходів до профілактики рецидивів поведінкових залежностей на основі міжнародного досвіду останніх років.

Теоретичні засади та сучасні тенденції.

Психологічні механізми рецидивів. Сучасні дослідження показують, що в основі поведінкових залежностей лежить складна взаємодія психологічних механізмів, пов'язаних зі стресом та емоційною регуляцією. За даними Gowing (2021), ключову роль відіграє нездатність особистості гнучко реагувати на стресові ситуації [4]. У когнітивно-поведінковому підході наголошується, що деструктивні патерни мислення й поведінки, закріплені в минулому досвіді, можуть активуватися за наявності зовнішніх і внутрішніх тригерів [7]. Для запобігання рецидивам рекомендується:

- Когнітивна реструктуризація, що спрямована на виявлення та корекцію автоматичних думок, ірраціональних переконань і самозвинувачень.
- Розвиток навичок емоційної регуляції (наприклад, вправи з майндфулнес, медитації та релаксації сприяють зменшенню рівня тривоги та депресії) [8].
- Групова терапія дає змогу отримати зворотний зв'язок, розділити спільний досвід та підвищити мотивацію до зміни поведінки [9].

Правові та соціальні передумови рецидивів. Цифрова епоха створила нові виклики у сфері поведінкових залежностей. Згідно з даними ВООЗ (2021), онлайн-середовище стало основним фактором ризику, особливо для молодого покоління [10]. Gainsbury & Blaszczynski (2020) відзначають недосконалість правового регулювання цифрового простору як критичний фактор рецидивів [3]. Сучасний цифровий простір створює серйозні виклики у контексті поведінкових залежностей. Агресивний цифровий маркетинг використовує витончені методи впливу, включаючи таргетовану рекламу, що базується на аналізі особистих даних користувачів. Алгоритми спеціально налаштовані на виявлення вразливих груп, а постійні push-сповіщення та маніпулятивні техніки продажів створюють штучне відчуття терміновості та необхідності негайної дії.

Відсутність належного контролю за контентом призводить до неконтрольованого поширення потенційно небезпечного матеріалу, особливо пов'язаного з азартними іграми. Проблема посилюється відсутністю надійної вікової верифікації та прихованими механізмами монетизації. Платформи часто

не мають ефективних інструментів блокування шкідливого контенту та механізмів саморегуляції.

Особливу небезпеку становить легкість доступу до адиктивних платформ. Цілодобова доступність, мінімальні вимоги для реєстрації та спрощені системи оплати роблять їх надзвичайно доступними. Інтеграція з соціальними мережами та крос-платформна синхронізація створюють всеохоплююче середовище, де гейміфікація небезпечного контенту стає потужним інструментом формування залежності. Ці фактори формують замкнене коло, де технології систематично використовуються для посилення адиктивної поведінки.

Korn&Shaffer (2020) підкреслюють необхідність посилення відповідальності інтернет-провайдерів за поширення провокативного контенту. Cooketal (2022) акцентують увагу на проблемі соціальної стигматизації як факторі повернення до залежної поведінки. Відсутність дієвих інструментів ресоціалізації (соціального захисту, доступу до працевлаштування) може призводити до того, що людина повертається до залежної поведінки через неможливість інтегруватися у здорове середовище [2; 6].

Для досягнення мети роботи використано міждисциплінарний підхід, що включає аналіз та систематизацію наукових публікацій із психології, соціології та права за 2020–2023 роки. Порівняльно-правовий метод застосовано для виявлення особливостей регулювання онлайн-простору та діяльності азартних платформ у Європейському Союзі, США та Австралії. Крім того, проведено аналіз результатів клінічних і емпіричних досліджень, присвячених ефективності психологічних терапевтичних програм і правових інтервенцій.

Актуальні дослідження свідчать про високу ефективність поєднання когнітивно-поведінкової терапії (КПТ) з мотиваційним консультуванням [7]. Важливим елементом є формування внутрішньої мотивації до змін через розвиток глибинних цінностей та впевненості у власних силах [5]. Позитивний вплив також має групова терапія, що сприяє формуванню соціальної підтримки й зменшує ризик ізоляції.

Для зміцнення «психологічного імунітету» рекомендовано застосовувати техніки майндфулнес та самоспівчуття [8]. Участь у спеціалізованих програмах допомагає людині усвідомлено

ставитися до власних звичок і вчасно виявляти деструктивні патерни, перш ніж вони переростуть у рецидив.

Із правового погляду найефективнішими заходами вважають:

1. Ліцензування та контроль діяльності платформ. Запровадження вимог до онлайн-сервісів, зокрема до алгоритмів рекомендацій та системи ідентифікації користувачів, з метою обмеження доступу осіб групи ризику [6].

2. Заборона агресивної реклами. Нормативно-правові документи в окремих країнах ЄС уже містять норми щодо заборони нічної реклами азартних ігор та обмеження кампаній, орієнтованих на підлітків [1].

3. Соціальна відповідальність провайдерів. Додаткові податки та збори, що спрямовуються до фондів лікування адикцій, можуть стимулювати компанії до співпраці з державними органами у сфері профілактики рецидивів [4].

Інтегративний підхід. Результати досліджень підтверджують, що відсутність цілісної системи заходів, яка об'єднує психологічну допомогу та правове регулювання, підвищує ризик швидкого повернення до залежної поведінки [9]. Отже, інтегративний підхід має включати:

❑ Наявність кваліфікованих психологів, психотерапевтів та соціальних працівників, що працюють у команді.

❑ Оновлену законодавчу базу, яка чітко регулює діяльність онлайн-платформ, рекламу та механізми контролю.

❑ Соціальну підтримку (ресоціалізація, центри допомоги, програми з працевлаштування й адаптації) для осіб, котрі завершили реабілітаційні програми.

Висновки. Комбінація психологічних і правових заходів є визначальною у профілактиці рецидивів поведінкових залежностей, адже суто терапевтичні втручання без належної законодавчої підтримки та контролю онлайн-середовища не гарантують тривалого результату. Зокрема, посилення норм щодо реклами ризикованих або залежних форматів дозволить підвищити відповідальність провайдерів і створить додаткові бар'єри для повернення до деструктивної поведінки.

Водночас психологічна профілактика має базуватися на поєднанні когнітивно-поведінкового та екзистенційного підходів. Когнітивно-поведінкова складова зосереджується на формуванні навичок усвідомленої саморегуляції, розвитку

групової підтримки та поступовій корекції деструктивних моделей мислення. Екзистенційний компонент дає змогу людині переосмислити життєві цінності, знайти сенс у власному досвіді й посилити життєстійкість, що істотно знижує ризик повторних епізодів залежної поведінки.

Не менш важливим є сприяння соціальній інтеграції та подолання стигми. Забезпечення доступу до реабілітаційних програм, психологічної допомоги та подальшого супроводу після лікування дає змогу людині повернутися до активного соціального життя й суттєво знижує імовірність повторного залучення до адиктивного середовища. Таким чином, синергія психологічних, екзистенційних і правових інструментів у поєднанні із соціальною підтримкою є оптимальним шляхом до ефективної профілактики рецидивів та формування довготривалої відмови від залежної поведінки.

Формування системи ефективної профілактики рецидивів поведінкових залежностей у майбутньому вимагає посиленої міждисциплінарної співпраці психологів, правників, державних органів та громадських організацій. Успішність такого підходу визначається здатністю різних ланок системи скоординовано реагувати на виклики сучасного цифрового простору, а також забезпечувати тривалу підтримку осіб, які зазнали впливу поведінкових залежностей.

Список використаних джерел

1. Calado, F., & Griffiths, M. D. (2020). Problem gambling worldwide: An update and systematic review of empirical research (2000–2015). *Journal of Behavioral Addictions*, 9 (4), 724–756.
2. Cook, S. H., Shead, W. A., Bliuc, A. M., & Hodgins, D. C. (2022). Examining the influence of social identity on gambling-related outcomes. *Addictive Behaviors*, 127, 107236.
3. Gainsbury, S. M., & Blaszczynski, A. (2020). Digital gambling and its impacts on gambling. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 31, 8–13.
4. Gowing, L. R. (2021). Behavioral addictions: Emerging perspectives and intervention strategies. *Global Health Journal*, 5 (1), 34–42.
5. Kairouz, S., & Nadeau, L. (2021). Understanding patterns of gambling and problem gambling among older adults: A scoping review. *Journal of Gambling Studies*, 37 (2), 353–372.
6. Korn, D. A., & Shaffer, H. J. (2020). The evolution of gambling and its implications for health, psychology, and social policy. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 18 (4), 845–858.

7. Smout, M., Malvaso, C., & Moulding, R. (2021). Evaluation of cognitive behavior therapy for non-substance-related addictions: A systematic review. *Clinical Psychology Review*, 87, 102033.

8. Takahashi, S., & Sato, T. (2022). Mindfulness-based interventions for behavioral addictions: A review of recent evidence. *Addictive Disorders & Their Treatment*, 21 (4), 183–192.

9. Weinstock, J., Gaudiano, B. A., & Epstein, E. E. (2023). Innovations in relapse prevention for behavioral addictions. *Journal of Behavioral Medicine*, 46 (1), 140–152.

10. World Health Organization (WHO). (2021). Global status report on preventing online behavioral addictions. Geneva: WHO.

Ключові слова: рецидив, поведінкові залежності, когнітивно-поведінковий підхід, екзистенційний підхід, правове регулювання, профілактика, онлайн-середовище.

Keywords: relapse, behavior aladdictions, cognitive-behavioral approach, existential approach, legal regulation, prevention, online environment.

Самара Євгенія Вікторівна МЕДИЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЛІКУВАННЯ ЗАЛЕЖНОСТЕЙ.....	85
Самара Ольга Євгенівна ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО ПРОФІЛАКТИКИ РЕЦИДИВІВ ПОВЕДІНКОВИХ ЗАЛЕЖНОСТЕЙ	90
Татьянчиков Андрій Олександрович ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПСИХОДІАГНОСТИКИ НА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНІЙ ПРОГРАМІ «ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ».....	96
Ташматов Вячеслав Абдуллайович, Глухая Анастасія Олександрівна АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ.....	99
Ташматов Вячеслав Абдуллайович, Мовчан Рената Богданівна ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ	104
Ташматов Вячеслав Абдуллайович, Папінян Вікторія Валентинівна Атанасова Кароліна Костянтинівна ВПЛИВ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВ ПРАЦІ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ТА ПРОДУКТИВНІСТЬ НЕБЕЗПЕЧНИХ ПРОФЕСІЙ.....	108
Ташматов Вячеслав Абдуллайович, Пахомова Анастасія Валеріївна ВПЛИВ ДИСТРЕСУ НА КОГНІТИВНІ ФУНКЦІЇ ЛЮДИНИ	111
Ташматов Вячеслав Абдуллайович, Петровчан Діана Михайлівна ПРОЯВИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ПСИХОЛОГІЇ	115
Третьякова Тетяна Миколаївна ПРАВОСВІДОМІСТЬ, ПРАВО, ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я – СИСТЕМА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ КАТЕГОРІЙ.....	119
Третьак Іраїда Вадимівна МЕТОДИ ІНТЕГРАЦІЇ ТАНЦЮВАЛЬНО-РУХОВОЇ ТЕРАПІЇ У ПРОГРАМИ ТАНЦЮВАЛЬНИХ ГУРТКІВ ДЛЯ ЖІНОК ВІКОМ 30–60 РОКІВ	122